

Noël Carroll, *Art and the Moral Realm*, The Blackwell Guide to Aesthetics, ed. By Peter Kivy (2004)

Noël Carroll bindt in *Art and the Moral Realm*, de strijd aan met filosofische standpunten rondom moraliteit en kunst. Volgens hem relateren mensen met gezond verstand, in tegenstelling tot filosofen, kunst en morele waarden terecht aan elkaar. Hij werkt in het artikel de diverse relaties tussen kunst en morele waarden uit aan de hand van epistemologische, ontologische en esthetische tegenargumenten van deze filosofen.

Inderdaad, stelt Carroll, het kunstwerk bevat geen kennis in de zin van verifieerbare feiten, het biedt geen nieuwe kennis en geeft geen instructie. Maar kunst helpt wel bij het ontwikkelen van het morele oordeel, inzicht, emotionele gevoeligheid, sympathie en empathie en de vaardigheid om ons leven als betekenisdragende eenheden op te vatten. Daarnaast breekt hij een lans voor de typering van het kunstwerk als moreel of amoreel omdat het een bepaald standpunt van de auteur of gesuggereerde 'auteur' tot uitdrukking brengt. Aan het eind van zijn betoog gaat hij in op de esthetische tegenargumenten en stelt hij daartegenover dat morele inzichten wel degelijk om zichzelf, dat wil zeggen autonoom, worden gewaardeerd; dat morele aspecten bovendien meebouwen aan de formele structuur van het werk.

Zijn verhandeling op basis van tegenargumenten, biedt een opsomming van losse argumenten, waarbij hij gemaakte vooronderstellingen niet op hun waarde onderzoekt. Hij maakt daarbij, mijns inziens, iets te vloeiende denkstappen van 'de morele aspecten van kunst' en het 'morele effect dat kunst zo dus op de beschouwer heeft' naar 'de educatieve waarde en functie van kunst'. Zonder in te gaan op alle door Carroll aangetoonde connecties tussen moraliteit en kunst, wil ik vraagtekens plaatsen bij deze gedachtegang. Naast de vraag of deze effecten ook aantoonbaar zijn, dringen zich namelijk andere vragen op. Stel dat kunstwerken dergelijke positieve bijeffecten hebben:

- kun je het dan wel omkeren en stellen dat zij ook op die manier ingezet kunnen worden?
- en, betekent het dan ook dat je kunst in die termen kunt beschrijven, zo je dat al zou willen doen?

Kunst draagt immers geen kennis over maar is een esthetische ervaring. Een esthetische ervaring is volgens Kant aan het subject gerelateerd, terwijl het goede en het aangename met een belang in het object verbonden zijn. In de situatie dat een beschouwer voor een schilderij staat, een boek leest of een film bekijkt, doet zich soms dat moment voor dat hij zaken opeens anders ziet dan voorheen. Het verwachte wordt doorbroken en hij krijgt een gevoel van welbehagen of juist onbehagen. Het is het vrije spel tussen verbeeldingkracht en verstand, dat volgens Kant dit prachtige moment veroorzaakt. Hier zijn de zintuigen en het verstand van het subject aan het werk, die een esthetische ervaring teweeg brengen en het subject, eventueel, ontvankelijk maken voor een nieuw moreel inzicht. Maar het gaat om de bestemming van dat gevoel van welbehagen en niet om de voorstelling van de zaak, aldus Kant.

Ervaringen, ook esthetische, zijn wel communicabel, maar niet als zodanig over te dragen. Hoe die ervaringen per individu zullen uitpakken zijn niet met het object verbonden en dus niet gegarandeerd. Toch beschrijft Carroll kunst in termen van haar instrumentele waarde. De vraag is welke rol de morele boodschap speelt bij de filmische, literaire of beeldende waardering.

Terug naar Kant: een zuiver esthetisch oordeel is belangeloos terwijl de morele denkwijze inhoudt dat er regels zijn en dus externe belangen. Niet alleen loopt de esthetische ervaring met een dergelijk belang het risico verloren te gaan, dringender is de vraag in hoeverre moraliteit bepalend is voor de esthetische beleving van kunstwerken.

Het zijn mensen die kunst maken, mensen die zich sinds mensenheugenis met de morele aspecten van het leven bezighouden. Kunstwerken reageren, in hun relatieve autonomie, op probleemstellingen die van buitenaf komen en met de maatschappelijke context verbonden zijn. Moraliteit wordt zo vanzelf onderwerp van de voorstelling of het kunstwerk. Ik vraag me af hoeveel deze morele inhoud van doen heeft met het esthetische van kunst. De ervaring leert echter dat kunst in veel gesprekken en recensies de ondertoon van moreel goed of verwerpelijk krijgen toegedicht.

Er zijn tientallen redenen om kunst in relatie tot moraliteit aan de orde te stellen al was het maar om het onuitputtelijke en interessante van die discussie zélf. Maar door het kunstwerk zo te vereenzelvigen met moraliteit, verdwijnt het zicht op het kunstwerk en op de esthetische beleving. Dat gebeurt dan ook dagelijks in de door Carroll aangehaalde 'common sense' gesprekken. Deze oordelen, zo op het object betrokken, zijn ethische oordelen en geen esthetische. Kunst op die manier een rol toewijzen in het morele debat en verbinden met ethische kwaliteiten leidt makkelijk tot het diskwalificeren van werken op gronden van die morele inhoud.

Interessanter is kijken op welke wijze, dat wil zeggen met behulp van welke esthetische middelen, een kunstwerk in staat is om moraliteit aan te kaarten. Want het is die 'wijze waarop' moraliteit aan de orde wordt gesteld die het kunstwerk onderscheidt van andere middelen zoals een artikel, een documentaire of een reis door Afrika.

Is het niet zo dat kunstwerken, ook geëngageerde werken, ons vooral raken omdat zij 'ontsluieren' en 'het bekende verstoren'; een dilemma verbeelden? Is het niet juist het esthetische dat een prikkel geeft tot het doordenken van dit dilemma? De uitkomst van dat doordenken is, zoals gezegd aan het subject verbonden en per subject verschillend. Kunstwerken zijn als objecten van doelmatige belangeloosheid, wellicht niet eenvoudig als een systeem van zender-boodschap-ontvanger op te vatten. Het is daarom, ondanks de grote rol die kunst heel terecht in de educatie van jonge mensen speelt, dat het niet interessant is om over kunst *zelf* in termen van educatief middel spreken.

Saskia van der Linden, studentnr. 833169471